

В. В. Пустовар

orcid.org/0009-0001-9790-0210

докторант

Навчально-наукового інституту права та політології

Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОЇ АГРЕСІЇ: ВИКЛИКИ ТА ШЛЯХИ ВІДНОВЛЕННЯ

Економічна безпека держави у науковій літературі розглядається як системна категорія, що відображає стан захищеності національної економіки від внутрішніх і зовнішніх загроз, які можуть порушувати стале функціонування суспільства, державних інститутів та господарських систем. Дослідники визначають економічну безпеку як здатність держави забезпечувати відтворення економічних ресурсів, підтримувати конкурентоспроможність національного виробництва, гарантувати фінансову стабільність та створювати умови для розвитку людини і суспільства (Правдивець, 2022).

Структура економічної безпеки включає фінансову, енергетичну, виробничу, соціальну, технологічну та продовольчу складові. Вони охоплюють стабільність валюти, доступ до енергоресурсів, модернізацію стратегічних галузей, рівень життя населення, інноваційний розвиток та продовольче забезпечення. У сукупності ці елементи формують інтегральний показник, що визначає здатність держави до виживання і розвитку в умовах криз.

Економічна безпека визначається не лише наявністю ресурсів, а й ефективністю державної політики у сфері управління ризиками та загрозами. Важливу роль відіграє функціонування інституційних механізмів, які забезпечують правові, адміністративні та фінансові інструменти реагування на виклики (Гарафонов та ін., 2021).

Український контекст дослідження економічної безпеки має низку особливостей, зумовлених як історичними, так і сучасними викликами. З початку незалежності Україна перебуває у стані формування власної економічної системи, яка поєднує елементи ринкових механізмів із залишками адміністративно-командних практик. Така ситуація створює додаткові ризики для економічної безпеки, оскільки слабкість інституцій, корупція, тіньова економіка та нерівність доступу до ресурсів стають постійними чинниками нестабільності.

Особливу роль у формуванні українських безпекових викликів у двадцять першому столітті відіграє російська агресія. Військово-політичний тиск, анексія Криму та війна зумовили значні економічні втрати, які послабили індустріальний потенціал держави. Руїнування інфраструктури, втрата контролю над підприємствами та порушення логістичних ланцюгів створили нові ризики для виробничої і фінансової безпеки. Залежність від зовнішніх ринків енергоносіїв, насамперед російського газу, довгий час залишалася критичним чинником уразливості економічної системи (Лисенко та ін., 2024).

Сьогодні економічна безпека є не лише економічною, а й політичною категорією. Її забезпечення вимагає комплексних реформ, спрямованих на підвищення інституційної спроможності держави, боротьбу з корупцією, стимулювання інноваційної діяльності та диверсифікацію економічних зв'язків. Важливою передумовою стійкості є розвиток стратегічного планування та формування нової парадигми національної безпеки, в якій економічна складова посідає провідне місце.

Анексія Криму у 2014 році стала одним із найбільших ударів по економічній безпеці України у новітній історії. Втрата півострова мала не лише політичні, а й масштабні економічні наслідки. Україна втратила контроль над стратегічними об'єктами, серед яких морські порти, енергетичні та транспортні системи, а також туристичну інфраструктуру, що забезпечувала значну частку доходів регіону.

За даними Центру економічної стратегії, до 2014 року Крим формував близько 3% ВВП країни. Утратили значення як сільськогосподарські землі, так і унікальні об'єкти курортно-рекреаційного значення. Окремим критичним чинником стало захоплення шельфових газових родовищ у Чорному морі, які могли забезпечувати перспективну енергетичну незалежність України. Порушення роботи судноплавних маршрутів та інфраструктурних об'єктів посилювало залежність економіки від континентальних логістичних шляхів, що створювало додаткові витрати і втрати у зовнішньоекономічній діяльності (Оцінка економічних втрат України від тимчасової окупації Кримського півострову - Центр економічної стратегії, 2021).

Не менш відчутними стали наслідки війни на Донбасі, що розпочалася у 2014 році і швидко набула масштабів збройного конфлікту. Донбас був одним із найпотужніших індустріальних регіонів України, де зосереджувалося понад чверть промислового виробництва країни. Втрата контролю над значною частиною Луганської та Донецької областей призвела до зупинки підприємств металургійної, вугільної та хімічної галузей. Це спричинило падіння промислового виробництва, скорочення валютних надходжень від експорту та значне зниження рівня економічної активності (Пашков та ін., 2019).

У цих умовах особливого значення набули санкційні режими, запроваджені західними країнами проти Російської Федерації. З одного боку, вона обмежувала економічні можливості агресора, скорочувала доступ Росії до міжнародних фінансових ринків, знижувала рівень технологічного співробітництва та ускладнювала реалізацію великих енергетичних і промислових проєктів. З іншого боку, санкції створили передумови для зміцнення міжнародної підтримки України, адже вони стали інструментом політичного сигналу про солідарність і готовність до довготривалої протидії агресії.

Разом із тим санкційна політика породила нові ризики для самої України. Втрата доступу до російського ринку, який до 2014 року був одним із ключових торговельних партнерів, означала необхідність термінового переорієнтування на інші ринки збуту. Це супроводжувалося підвищенням транспортних витрат, потребою у сертифікації продукції за європейськими стандартами та зниженням конкурентоспроможності українських товарів у короткостроковій перспективі.

Таким чином події 2014 року заклали основу для трансформації системи економічної безпеки України. Анексія Криму, війна на Донбасі та санкційна політика спричинили масштабні економічні втрати, проте водночас відкрили можливості для переорієнтації економіки, зміцнення міжнародних зв'язків та формування нової парадигми розвитку (Янін, 2025).

Повномасштабне вторгнення Російської Федерації у лютому 2022 року стало критичним етапом у розвитку політичної та економічної системи України. Його наслідки виявилися масштабними і торкнулися усіх сфер життя суспільства.

У контексті економічної безпеки воно призвело до безпрецедентних руйнувань інфраструктури, втрат виробничих потужностей, розбалансування фінансової системи та трансформації зовнішньоекономічних відносин. Війна загострила структурні дисбаланси економіки та одночасно стала стимулом для прискореної адаптації до нових геополітичних реалій.

Масштабні руйнування інфраструктури стали першою і найбільш очевидною загрозою економічній безпеці. Російські атаки були спрямовані на транспортні вузли, залізничні станції, мости, морські порти та логістичні центри, що унеможливило нормальне функціонування економіки. Значна частина автомобільних і залізничних шляхів у східних та південних регіонах була знищена або пошкоджена, що призвело до порушення внутрішньої та зовнішньої торгівлі.

Масовані обстріли енергетичних об'єктів восени та взимку 2022–2023 років стали найбільшим викликом для енергетичної безпеки України. Знищення теплових електростанцій, підстанцій та енергомереж призвело до масштабних відключень електроенергії, що негативно позначилося на промисловості, малому бізнесі та повсякденному житті громадян. Пошкодження газотранспортної системи та нафтобаз зумовило проблеми з постачанням енергоносіїв, що посилювало залежність країни від імпорتنих джерел та міжнародної допомоги (Russia's disregard for nuclear safety and security in Ukraine, 2023).

Фінансова система також зазнала серйозного удару внаслідок війни. Уже в перші місяці вторгнення відбулося різке падіння курсу гривні, що зумовило інфляційні процеси та зни-

ження купівельної спроможності населення. Національний банк України був змушений вдаватися до адміністративного регулювання валютного ринку, зокрема фіксації офіційного курсу та обмеження валютних операцій, щоб запобігти масовому відтоку капіталу. Банківський сектор зіткнувся з кризою ліквідності, оскільки значна частина підприємств припинила діяльність, а населення почало масово вилучати заощадження (Коробчук та Чиж, 2025).

Зовнішня торгівля України зазнала радикальних змін під впливом блокади портів та порушення традиційних логістичних маршрутів. До 2022 року понад сімдесят відсотків українського експорту, насамперед зернових, металургійної продукції та руди, здійснювалося через морські порти Чорного моря. Блокада, запроваджена Росією, поставила країну на межу економічної та продовольчої кризи. Виникла так звана зернова криза, яка мала глобальний характер і загрожувала продовольчій безпеці багатьох країн Африки та Азії.

Завдяки посередництву ООН та Туреччини у 2022 році було укладено зернову угоду, що частково відновила експорт агропродукції морськими шляхами. Водночас Україна була змушена активно шукати альтернативні маршрути експорту через західні кордони, зокрема залізничні та автомобільні переходи до Польщі, Румунії та Словаччини. Це спричинило збільшення транспортних витрат і логістичних затримок, однак дозволило зберегти доступ до міжнародних ринків (Yanovska, Król та Pittman, 2025).

Соціально-економічні наслідки повномасштабного вторгнення мали руйнівний характер і безпосередньо впливали на економічну безпеку. Масова міграція стала однією з ключових проблем. Мільйони українців були змушені залишити країну, рятуючись від війни, що призвело до суттєвого скорочення трудового потенціалу. Значна частина мігрантів належала до працездатного населення, що посилювало дефіцит робочої сили, особливо у висококваліфікованих галузях.

Перехід від російського ринку до інтеграції з Європейським Союзом став одним із ключових напрямів трансформації економічної політики України після 2014 року і особливо набув значення у період повномасштабної війни. Втрата російського ринку, який тривалий час залишався головним торговельним партнером, спричинила необхідність переорієнтації зовнішньоекономічної діяльності.

До 2013 року майже третина експорту України припадала на Росію, однак після анексії Криму та початку бойових дій на Донбасі цей показник стрімко знизився. Угодою про асоціацію з Європейським Союзом, підписаною у 2014 році, було закладено правові та інституційні основи для глибокої економічної інтеграції (Інституційна основа Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, 2015).

Відкриття доступу на європейські ринки супроводжувалося необхідністю адаптації національного законодавства до стандартів ЄС, модернізації виробництва та підвищення конкурентоспроможності українських товарів. Поступове збільшення частки експорту до країн Європейського Союзу до понад сорока відсотків у 2020–2023 роках свідчить про успішність цього процесу, хоча він і супроводжувався значними труднощами. Для українських підприємств інтеграція з європейським ринком стала не лише економічною, а й безпековою стратегією, адже зменшення залежності від Росії означало підвищення стійкості до політичного та енергетичного шантажу (Представництво Фонду Конрада Аденауера в Україні, 2023).

Державна політика підтримки економічної стійкості в умовах війни базувалася на використанні широкого інструментарію фінансових і адміністративних заходів. Одним із найважливіших рішень стало запровадження воєнних облігацій внутрішньої державної позики. Вони стали засобом акумулювання ресурсів для фінансування оборонних потреб і соціальних програм. Активна участь громадян, бізнесу та банків у придбанні воєнних облігацій продемонструвала високий рівень солідарності суспільства.

Паралельно уряд реалізував низку програм підтримки бізнесу. Зокрема, продовжувала функціонувати програма пільгового кредитування «5–7–9», яка дозволяла малим та середнім підприємствам отримувати фінансування на розвиток у складних умовах. Було запроваджено податкові стимули, спрямовані на зменшення навантаження на бізнес, у тому числі зниження ставок податків, відтермінування податкових платежів та спрощення процедур адміністрування (Ковтун, 2022).

Особливого значення у системі економічної безпеки набув розвиток воєнно-промислового комплексу. Війна показала, що здатність держави забезпечувати власні оборонні потреби є одним із ключових чинників її виживання. Український воєнно-промисловий комплекс у перші місяці повномасштабної агресії продемонстрував значні обмеження, оскільки протягом десятиліть він перебував у стані стагнації, а значна частина підприємств була зосереджена на експорті, а не на задоволенні внутрішніх потреб.

Було налагоджено виробництво боєприпасів, безпілотних літальних апаратів, бронетехніки та засобів захисту. Паралельно розпочалося активне залучення приватного сектору до оборонних проєктів, що сприяло формуванню нової моделі партнерства між державою та бізнесом у сфері безпеки. Важливу роль відігравала міжнародна кооперація, яка дозволила отримувати технології та інвестиції для розвитку оборонної промисловості.

У перспективі розвиток воєнно-промислового комплексу може стати не лише інструментом забезпечення національної безпеки, а й важливою складовою економічного зростання, адже інноваційні технології та виробничі потужності здатні генерувати додаткову вартість та інтегрувати Україну у глобальні ланцюги виробництва озброєння (Лисюк, 2023).

Відновлення економічної безпеки України після масштабної війни є багатовимірним процесом, що охоплює відбудову інфраструктури, гарантування енергетичної незалежності, стимулювання цифрової економіки та інновацій, а також пошук балансу між воєнними потребами і розвитком соціальної сфери. Всі ці напрями тісно взаємопов'язані та вимагають системної стратегії, яка забезпечить одночасне реагування на нагальні виклики і закладання підвалин для довгострокового розвитку.

Найбільш очевидним і масштабним завданням є відбудова інфраструктури. Збитки, завдані транспортній, промисловій та соціальній інфраструктурі України, оцінюються у сотні мільярдів доларів, що перевищує річний валовий внутрішній продукт країни. Для відновлення доріг, мостів, залізничних шляхів, портів та житлового фонду потрібні колосальні інвестиції, які держава не здатна акумулювати самостійно. Тому ключовим завданням є формування комплексної інвестиційної стратегії, що передбачатиме поєднання внутрішніх ресурсів із міжнародною допомогою (Звіт про прямі збитки інфраструктури від руйнувань внаслідок військової агресії росії проти України станом на листопад 2024 року, 2025).

Перспективними є механізми державно-приватного партнерства, які дозволяють поєднувати державні гарантії з інвестиційними можливостями бізнесу. Участь міжнародних фінансових інституцій, зокрема Світового банку, Європейського інвестиційного банку та Європейського банку реконструкції та розвитку, відкриває можливості для реалізації масштабних інфраструктурних проєктів, що можуть стати основою нової економічної моделі країни.

Енергетична безпека у нових геополітичних умовах постає як одна з центральних складових економічної стійкості. Руйнування енергетичних об'єктів, блокування доступу до традиційних джерел та маніпуляції Росії на енергетичних ринках загострили питання незалежності України у цій сфері. Ключовим напрямом стало поступове відходження від використання російських енергоносіїв і диверсифікація джерел постачання. Європейська інтеграція у сфері енергетики дозволила Україні отримати доступ до спільного ринку електроенергії та нових джерел газу.

Перспективи відновлення базуються на розвитку відновлюваних джерел енергії, зокрема сонячної, вітрової та біоенергетики. Використання сучасних технологій зберігання енергії, модернізація енергомереж та створення умов для енергоефективності мають стати базовими орієнтирами у відбудові. Водночас нова геополітика створює можливості для посилення енергетичного партнерства з Європейським Союзом, країнами Близького Сходу та Північної Африки, які готові інвестувати у розвиток української енергетики (Приходько, Ігнатишин та Приходько, 2024).

Не менш важливим напрямом відновлення є розвиток цифрової економіки та інновацій. Війна довела, що цифрова трансформація є інструментом стійкості та мобілізації ресурсів. Використання цифрових технологій дозволило забезпечити безперервне функціонування державних послуг, фінансових операцій та освітнього процесу навіть в умовах війни. Український досвід впровадження електронних сервісів став унікальним прикладом цифрової адаптивності.

Подальший розвиток цифрової економіки повинен орієнтуватися на створення сприятливих умов для інноваційних компаній, розвиток ІТ-сектору, стимулювання стартапів і впровадження технологій штучного інтелекту, блокчейну та кібербезпеки. Це сприятиме диверсифікації економіки та зменшенню залежності від традиційних галузей, які є більш вразливими до військових загроз.

Інноваційна економіка створює додану вартість, яка забезпечує нові робочі місця і зміцнює конкурентоспроможність країни на глобальному ринку. Крім того, цифровізація управління державними ресурсами підвищує прозорість і знижує рівень корупції, що є критично важливим для відновлення довіри до економічної системи (Naumenko, 2024).

Окремим викликом є пошук балансу між воєнними витратами і розвитком соціальної сфери. Війна вимагає колосальних фінансових ресурсів для підтримки обороноздатності, однак одночасне скорочення фінансування соціальних програм загрожує довгостроковій стабільності держави. Витрати на армію, закупівлю озброєння та утримання воєнної інфраструктури неминучі, проте надмірне їх зростання може призвести до занепаду освіти, охорони здоров'я, культури та соціального захисту.

Тому завданням економічної політики є пошук балансу, який дозволить одночасно підтримувати оборонний потенціал і розвивати людський капітал. Інвестиції в освіту і медицину мають стратегічний характер, оскільки вони формують основу майбутнього розвитку і відновлення країни.

Важливим напрямом є залучення міжнародної допомоги для фінансування соціальних програм, що дозволить зберегти ресурси бюджету для воєнних потреб. Довгострокова перспектива полягає у створенні моделі економіки, де воєнна та соціальна сфери не конкурують між собою за ресурси, а взаємно доповнюють одна одну, забезпечуючи стійкість суспільства і держави.

Висновки. Економічна безпека України перебуває у прямій залежності від зовнішньополітичних викликів, насамперед від російської військово-політичної агресії. Анексія Криму, війна на Донбасі та повномасштабне вторгнення 2022 року призвели до масштабних руйнувань інфраструктури, втрат промислового та фінансового потенціалу, порушення логістичних ланцюгів і значного скорочення трудового ресурсу. Попри це, кризові обставини стимулювали пошук нових стратегій забезпечення економічної стійкості, включаючи диверсифікацію зовнішньоекономічних зв'язків, розвиток воєнно-промислового комплексу, цифрової економіки та інноваційних технологій.

Економічна безпека в умовах війни стає не лише економічною, а й політичною категорією, яка визначає здатність держави до виживання й подальшого розвитку. Вирішальне значення набувають ефективність інституційних механізмів, формування стратегічного планування та пошук балансу між фінансуванням воєнних потреб і розвитком людського капіталу. Український досвід показує, що лише поєднання внутрішніх ресурсів із міжнародною підтримкою може забезпечити основу для довгострокового відновлення і модернізації економіки.

Подальші наукові розвідки доцільно зосередити на комплексному аналізі механізмів післявоєнної відбудови економіки України та інтеграції у європейський і світовий економічний простір. Особливої уваги потребує дослідження ефективності державно-приватного партнерства, ролі міжнародних фінансових інституцій, розвитку відновлюваної енергетики, а також цифрових технологій у зміцненні економічної безпеки. Важливим напрямом є також вивчення соціально-економічних наслідків війни для людського капіталу та формування нових моделей взаємодії воєнної й соціальної сфер.

Література

Гарафонов, О., Кравчик, Ю., Янковий, Р., & Яценко, І. (2021). Інституційні механізми реалізації та контролю державної політики зміцнення економічної безпеки України. *Вісник Хмельницького національного університету*, 294(3), 220–224. <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2021-294-3-35>

Звіт про прямі збитки інфраструктури від руйнувань внаслідок військової агресії росії проти України станом на листопад 2024 року (2025) Режим доступу: https://kse.ua/wp-content/uploads/2025/02/KSE_Damages_Report-November-2024-UA.pdf

Інституційна основа Угоди про асоціацію між Україною та ЄС (2015) <https://me.gov.ua/Documents/Detail?id=6c93574a-d681-449a-8665-75999822dc0b&lang=uk-UA&title=InstitutsiinaOsnovaUgodiiPtoAsotsiatsiuiMizhUkrainoiuTas>

- Ковтун, Т. (2022) Державна фінансова підтримка для стійкості та відновлення бізнесу у воєнний час, *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: публічне управління та адміністрування*, (6), с. 102–111. <https://doi.org/10.32782/tnu-2663-6468/2022.6/16>
- Коробчук, Т. та Чиж, Н. (2025) Безпека банківської діяльності в умовах військових ризиків, *Економіка та суспільство*, (72). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-72-12>
- Лисенко, С. М., Савченко, М. О., & Пітел, Н. С. (2024). Економічні наслідки війни для України в умовах глобалізації. <https://doi.org/10.5281/zenodo.12799349>
- Лисюк, В. (2023) Оборонно-промисловий комплекс України – драйвер побудови якісно нової української економіки, *Grail of Science*, (27), с. 39–41. <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.12.05.2023.002>
- Оцінка економічних втрат України від тимчасової окупації Кримського півострову - Центр економічної стратегії. (2021). Центр економічної стратегії. <https://ces.org.ua/assessment-of-ukraines-economic-losses-from-crimea/>
- Пашков, М., Машовець, К., Гончар, М., Зимовець, В., Головка, В., Сунгуровський, М., Мельник, О., Мусіяка, В., Хлобистов, Є., & Потапенко, В. (2019). *Війна на донбасі: Реалії і перспективи врегулювання*. https://razumkov.org.ua/uploads/article/2019_Donbas.pdf
- Правдивець, О. (2022). Про сутність поняття система економічної безпеки держави. "Scientific Notes of the University" KROK", 34–38. <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2022-67-34-38>
- Представництво Фонду Конрада Аденауера в Україні (2023) Інтеграція України до внутрішнього ринку ЄС в умовах війни. https://ucerp.org.ua/wp-content/uploads/2023/08/zvit_internmarket_2023_ukr.pdf
- Приходько, І., Ігнатишин, В. та Приходько, Ю. (2024) Особливості розвитку відновлюваної енергетики в Україні та світі, *Економіка та суспільство*, (62). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-62-47>
- Янін, О. (2025) Міжнародні санкції, запроваджені через анексію Криму як інструмент впливу на Росію, *Геополітика України: історія і сучасність*, (1(34)), с. 33–44. [https://doi.org/10.24144/2078-1431.2025.1\(34\).33-44](https://doi.org/10.24144/2078-1431.2025.1(34).33-44)
- Jaffe, E. та ін. (2024) Managing a mega mass casualty event by a civilian emergency medical services agency: lessons from the first day of the 2023 hamas-israel war, *International Journal of Public Health*, 69(29 лютого). <https://doi.org/10.3389/ijph.2024.1606907>
- Naumenko, Y. (2024) The competitiveness of enterprises in the context of ukraine's economic recovery', *Economic Journal Odessa Polytechnic University*, 4(30), с. 68–76. <https://doi.org/10.5281/zenodo.14553516>
- Russia's disregard for nuclear safety and security in Ukraine (2023) <https://www.energy.gov/nnsa/russias-disregard-nuclear-safety-and-security-ukraine>
- Sheliemina, N. (2023) The goals of sustainable development for ukrainein the context of the deployment of health carereform, the analysis ofmedicalefficiency and therole of the national health servicein regulating processes in wartime, *Actual Problems of Economics*, 1(264), с. 77–93. <https://doi.org/10.32752/1993-6788-2023-1-264-77-93>
- Spitka, T. (2023) Israeli national protection strategies and realities, y National and international civilian protection strategies in the israeli-palestinian conflict. https://doi.org/10.1007/978-3-031-20390-9_2
- Yanovska, V., Król, M. та Pittman, R. (2025) The logistics of grain exports from wartime Ukraine: What are the highest priority areas to Address?, *Transportation Research Interdisciplinary Perspectives*, 30(березень). <https://doi.org/10.1016/j.trip.2025.101363>

References

- Harafova, O., Kravchyk, Yu., Yankovyi, R., & Yashchenko, I. (2021). Instytutsiini mekhanizmy realizatsii ta kontroliu derzhavnoi polityky zmitsnennia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy [Institutional mechanisms for the implementation and control of the state policy of strengthening Ukraine's economic security]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu*, 294(3), 220–224. <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2021-294-3-35>
- KSE Institute. (2025). Zvit pro priami zbytky infrastruktury vid ruinuvan vnaslidok viiskovoi ahresii rosii proty Ukrainy stanom na lystopad 2024 roku [Report on direct infrastructure damages from Russia's military aggression against Ukraine as of November 2024]. https://kse.ua/wp-content/uploads/2025/02/KSE_Damages_Report-November-2024-UA.pdf
- Ministerstvo ekonomiky Ukrainy. (2015). Instytutsiina osnova Uhody pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu ta YeS [Institutional basis of the Association Agreement between Ukraine and the EU]. <https://me.gov.ua/Documents/Detail?id=6c93574a-d681-449a-8665-75999822dc0b>
- Kovtun, T. (2022). Derzhavna finansova pidtrymka dlia stiiikosti ta vidnovlennia biznesu u voiennyi chas [State financial support for business resilience and recovery during wartime]. *Vcheni zapysky TNU imeni V.I. Vernadskoho. Seria: Publichne upravlinnia ta administruvannia*, (6), 102–111. <https://doi.org/10.32782/tnu-2663-6468/2022.6/16>
- Korobchuk, T., & Chyzh, N. (2025). Bezpeka bankivskoi diialnosti v umovakh viiskovykh ryzykiv [Banking security under military risks]. *Економіка та суспільство*, (72). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-72-12>
- Lysenko, S. M., Savchenko, M. O., & Pitel, N. S. (2024). Ekonomichni naslidky viiny dlia Ukrainy v umovakh hlobalizatsii [Economic consequences of the war for Ukraine in globalization conditions]. <https://doi.org/10.5281/zenodo.12799349>

- Lysiuk, V. (2023). Oboronno-promyslovyyi kompleks Ukrainy – draiver pobudovy iakisno novoi ukrainskoi ekonomiky [Ukraine's defense-industrial complex as a driver of building a qualitatively new economy]. *Grail of Science*, (27), 39–41. <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.12.05.2023.002>
- Tsentr ekonomichnoi stratehii. (2021). Otsinka ekonomichnykh vtrat Ukrainy vid tymchasovoi okupatsii Krymskoho pivostrova [Assessment of Ukraine's economic losses from the temporary occupation of Crimea]. <https://ces.org.ua/assessment-of-ukraines-economic-losses-from-crimea/>
- Pashkov, M., Mashovets, K., Honchar, M., Zymovets, V., Holovko, V., Sunhurovskyi, M., Melnyk, O., Musyiaka, V., Khlobystov, Ye., & Potapenko, V. (2019). Viina na Donbasi: Realii i perspektyvy vrehuliuvannia [War in Donbas: realities and prospects for settlement]. https://razumkov.org.ua/uploads/article/2019_Donbas.pdf
- Pravdyvets, O. (2022). Pro sutnist poniattia sistema ekonomichnoi bezpeky derzhavy [On the essence of the concept of the state's economic security system]. *Scientific Notes of the University "KROK"*, 34–38. <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2022-67-34-38>
- Predstavnytstvo Fondu Konrada Adenauera v Ukraini. (2023). Intehratsiia Ukrainy do vnutrishnoho rynku YeS v umovakh viiny [Ukraine's integration into the EU internal market under war conditions]. https://ucep.org.ua/wp-content/uploads/2023/08/zvit_internmarket_2023_ukr.pdf
- Prykhodko, I., Ihnatyshyn, V., & Prykhodko, Yu. (2024). Osoblyvosti rozvytku vidnovliuvanoi enerhetyky v Ukraini ta sviti [Features of renewable energy development in Ukraine and the world]. *Ekonomika ta suspilstvo*, (62). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-62-47>
- Yanin, O. (2025). Mizhnarodni sanktsii, zaprovadzheni cherez aneksiiu Krymu, iak instrument vplyvu na Rosiiu [International sanctions imposed due to Crimea's annexation as a tool to influence Russia]. *Neopolityka Ukrainy: istoriia i suchasnist*, 1(34), 33–44. [https://doi.org/10.24144/2078-1431.2025.1\(34\).33-44](https://doi.org/10.24144/2078-1431.2025.1(34).33-44)
- Jaffe, E., et al. (2024). Managing a mega mass casualty event by a civilian emergency medical services agency: Lessons from the first day of the 2023 Hamas-Israel war. *International Journal of Public Health*, 69 (29 February). <https://doi.org/10.3389/ijph.2024.1606907>
- Naumenko, Y. (2024). The competitiveness of enterprises in the context of Ukraine's economic recovery. *Economic Journal Odessa Polytechnic University*, 4(30), 68–76. <https://doi.org/10.5281/zenodo.14553516>
- U.S. Department of Energy. (2023). Russia's disregard for nuclear safety and security in Ukraine. <https://www.energy.gov/nnsa/russias-disregard-nuclear-safety-and-security-ukraine>
- Sheliemina, N. (2023). The goals of sustainable development for Ukraine in the context of healthcare reform deployment, medical efficiency analysis and the role of the National Health Service in regulating processes in wartime. *Actual Problems of Economics*, 1(264), 77–93. <https://doi.org/10.32752/1993-6788-2023-1-264-77-93>
- Spitka, T. (2023). Israeli national protection strategies and realities. In *National and international civilian protection strategies in the Israeli-Palestinian conflict*. https://doi.org/10.1007/978-3-031-20390-9_2
- Yanovska, V., Król, M., & Pittman, R. (2025). The logistics of grain exports from wartime Ukraine: What are the highest priority areas to address? *Transportation Research Interdisciplinary Perspectives*, 30 (March). <https://doi.org/10.1016/j.trip.2025.101363>

Анотація

Пустовар В. В. Трансформація економічної безпеки України в умовах воєнної агресії: виклики та шляхи відновлення. – Стаття.

Метою статті є аналіз економічної безпеки України в умовах воєнної агресії, визначення сутності та структури поняття «економічна безпека», а також виявлення основних каналів її підризу й шляхів відновлення. Особлива увага приділяється інституційним чинникам, що можуть посилити спроможність держави, зокрема стратегічному плануванню, інноваційній політиці, антикорупційним заходам та диверсифікації міжнародних економічних зв'язків.

Методи дослідження ґрунтуються на системному та інституційному підходах із використанням компаративного аналізу, кейс-стаді та аналізу політик. Як емпіричні кейси розглянуто наслідки анексії Криму, бойових дій на Донбасі та повномасштабного вторгнення 2022 року; додатково застосовано аналіз документів міжнародних організацій і державних рішень щодо санкцій, експорту та відновлення. Обґрунтування вибору кейсів і джерельної бази подано з урахуванням їхнього впливу на макроекономічну стійкість і зовнішньоекономічні зв'язки.

Результати показують, що критичними каналами ураження стали фізичні руйнування транспортної та промислової інфраструктури, масовані атаки на енергетичний сектор, розлад фінансової системи в перші місяці вторгнення, а також блокування морської логістики, яке спровокувало глобальні продовольчі ризики. Часткову стабілізацію експорту забезпечила «зернова ініціатива» за посередництва ООН і Туреччини разом з перенесенням потоків на сухопутні коридори, хоча це підвищило витрати та затримки.

Окремим результатом стала структурна переорієнтація зовнішньої торгівлі від російського напрямку до поглиблення економічної інтеграції з ЄС, що спирається на правові та інституційні засади Угоди про асоціацію й супроводжується зростанням частки експорту до країн ЄС. Санкційна архітектура водночас обмежила ресурси агресора та сформувала політичну солідарність із Україною, але спричинила короткострокові витрати переорієнтації для українських виробників.

Ефективні інструменти державної відповіді включали запровадження воєнних облігацій для фінансування оборони й соціальних видатків, пільгове кредитування МСП («5–7–9»), податкові стимули, а також прискорений розвиток оборонно-промислового виробництва з активним залученням приватного сектору та міжнародної кооперації. Перспективу масштабної відбудови окреслено через механізми державно-приватного партнерства, диверсифікацію енергопостачання та перехід до відновлюваних джерел, а також через розбудову цифрової економіки та кіберстійкості як драйверів зайнятості, прозорості й інновацій.

Висновки підтверджують, що підтримання стійкості вимагає поєднання інституційних реформ і стратегічного планування з гнучкою економічною політикою, яка балансує між оборонними потребами та інвестиціями в людський капітал. Синергія внутрішніх ресурсів, міжнародної допомоги та партнерств із фінансовими інституціями формує основу для довгострокової модернізації та зниження вразливості до зовнішніх впливів.

Ключові слова: економічна безпека, санкційна політика, енергетична незалежність, цифрова трансформація, державно-приватне партнерство, оборонно-промисловий комплекс, людський капітал, післявоєнна відбудова.

Summary

Pustovar V. V. Transformation of Ukraine's economic security in the context of military aggression: challenges and ways to restore. – Article.

The purpose of the article is to analyse Ukraine's economic security in the context of military aggression, define the essence and structure of the concept of 'economic security', and identify the main channels of its undermining and ways to restore it. Particular attention is paid to institutional factors that can strengthen the state's capacity, in particular strategic planning, innovation policy, anti-corruption measures and diversification of international economic relations.

The research methods are based on systemic and institutional approaches using comparative analysis, case studies, and policy analysis. Empirical cases include the consequences of the annexation of Crimea, the hostilities in Donbas, and the full-scale invasion of 2022; in addition, an analysis of documents from international organisations and government decisions on sanctions, exports, and recovery is used. The rationale for the selection of cases and sources is presented taking into account their impact on macroeconomic stability and foreign economic relations.

The results show that the critical channels of damage were the physical destruction of transport and industrial infrastructure, massive attacks on the energy sector, the disruption of the financial system in the first months of the invasion, and the blocking of maritime logistics, which provoked global food risks. The 'grain initiative' mediated by the UN and Turkey, together with the transfer of flows to land corridors, ensured partial stabilisation of exports, although this increased costs and delays.

A separate result was the structural reorientation of foreign trade away from Russia towards deeper economic integration with the EU, based on the legal and institutional foundations of the Association Agreement and accompanied by an increase in the share of exports to EU countries. The sanctions architecture simultaneously limited the aggressor's resources and formed political solidarity with Ukraine, but caused short-term reorientation costs for Ukrainian producers.

Effective instruments of state response included the introduction of war bonds to finance defence and social spending, preferential lending to SMEs ('5-7-9'), tax incentives, and the accelerated development of defence-related industrial production with the active involvement of the private sector and international cooperation. The prospect of large-scale reconstruction is outlined through public-private partnership mechanisms, diversification of energy supplies and transition to renewable sources, as well as through the development of the digital economy and cyber resilience as drivers of employment, transparency and innovation.

The conclusions confirm that maintaining sustainability requires a combination of institutional reforms and strategic planning with flexible economic policies that balance defence needs and investment in human capital. The synergy of domestic resources, international assistance and partnerships with financial institutions forms the basis for long-term modernisation and reduced vulnerability to external influences.

Key words: economic security, sanctions policy, energy independence, digital transformation, public-private partnership, defence-industrial complex, human capital, post-war reconstruction.

Дата першого надходження рукопису до видання: 24.09.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 23.10.2025

Дата публікації: 21.11.2025